

SPANNENDE POLYPOREN UIT ZUID-LIMBURG

Peter-Jan Keizer

Kruisweg 23, 3513 CS Utrecht

Keizer, P.J. 2001. Interesting Polypores from South-Limburg. *Coolia* 44(4): 227-231.

Three Polypore species are presented from the southern part of The Netherlands: *Daedaleopsis tricolor*, *Phellinus punctatus* and *Trametes suaveolens*. They are briefly described, with colour photographs, and some remarks on the ecology are given.

De Werkgroep Cristella hield de voorjaarsbijeenkomst in Zuid-Limburg van 20 t/m 22 april 2001. De leden van Cristella houden zich vooral met het bestuderen van Aphyllophorales bezig, maar permitteren zich alle mogelijke uitstapjes naar andere groepen van fungi. De uitvalsbasis was het NIVON-huis te Heerlen. De zondag-excursie ging naar het noordelijk gedeelte van het Savelsbos, genaamd Örenberg en Riessenberg. De wandeling voerde door een prachtig landschap met voorjaarsflora en dassenburchten in een heerlijk voorjaarszonnetje. De lunchpauze werd opgefleurd doordat Nico Dam een heel grote groep Rode kelkzwammen (*Sarcoscypha coccinea* s.l.) vond op stukken hout die lagen op een plekje met wat ruigtekruiden. We hebben in de bossen een aantal bijzondere houtzwammen gevonden die kenmerkend zijn voor het gebied. Deze soorten worden in niet veel boeken behandeld en afgebeeld, daarom wil ik ze hier aan u voorstellen en door middel van een foto illustreren.

Roodplaathoutzwam (*Daedaleopsis tricolor*) - Foto 1, p. 227

Op een stammetje van zoete kers (*Prunus avium*) vonden we zowel de overal zeer algemene *Daedaleopsis confragosa* (Roodporiehoutzwam) als de hiermee verwante *D. tricolor*. Daardoor konden we goed de verschillen bekijken, zie onderstaande tabel.

<i>Daedaleopsis tricolor</i>	<i>Daedaleopsis confragosa</i>
Kleine vruchtlichamen (ca. 3-6 cm breed)	Grotere vruchtlichamen (ca. 5-12 cm breed)
Kleur donker roodbruin	Kleur beige, alleen nabij de aanhechting soms roodbruin
Onderzijde bestaat uit lamellen, die gevorkt kunnen zijn	Onderzijde bestaat uit ronde tot langwerpige of wat onregelmatige poriën, normaal niet zuiver lamellig
Groeit meestal met vele exemplaren bij elkaar	Groeit meestal met enkele exemplaren bij elkaar

Daedaleopsis tricolor is een zuidelijke soort, die in Zuid-Nederland de noordgrens van zijn areaal bereikt. Niet ver naar het zuiden, in België en Noord-Frankrijk, is deze soort niet zeldzaam, vooral op *Prunus* en op hazelaar. *D. confragosa* groeit in vochtige gebieden veel op wilgen en elzen, maar in droge gebieden is berk de meest voorkomende waardboom. Waar

zoete kers voorkomt, is deze soort ook geregeld op die boom te vinden. Er is tussen *D. confragosa* en *D. tricolor* wel een verschil in waardboomkeus, maar ook een zekere overlap. Sommige auteurs, bijv. Jahn (1990), beschouwen deze twee zwammen als varianten binnen één soort, naar mijn mening ten onrechte. De genoemde verschillen zijn constant en overgangen, mochten ze al bestaan, heb ik nooit gezien. Weliswaar kunnen de poriën van *D. confragosa* soms zo langwerpig zijn dat ze bijna lamel-achtig aandoen. Dan zijn de andere kenmerken toch voldoende om de identiteit te kunnen bepalen. Het onderscheid dient dus op niveau van soort gemaakt te worden.

Vlakke vuurzwam (*Phellinus punctatus*) - Foto 2, p. 227

Op staande dode stammen van oude hazelaars hebben we op enkele plaatsen *Phellinus punctatus* aangetroffen. Er zijn in Nederland vier soorten Vuurzwammen die geheel resupinaat groeien, d.w.z. zij vormen geen hoeden. *P. punctatus* is verreweg de zeldzaamste van de vier. Hij heeft zeer kleine poriën, ongeveer 6-8 per mm. De rand van het vruchtlichaam heeft een vlakke zone, zonder poriën. Een ander goed onderscheidingskenmerk vraagt gebruik van de microscoop: in het hymenium zijn geen setae aanwezig (dat zijn grote, donker roodbruine, dikwandige, spitsgepunte cellen); de andere resupinate soorten hebben wel setae. Voor deze soort geldt ook dat hij in aangrenzend België en Frankrijk algemener is dan bij ons. Het verspreidingsgebied volgt dat van de hazelaar, noordelijk tot in Scandinavië. Van een zuidelijk verspreidingsgebied is dus geen sprake. Het is niet geheel duidelijk waarom deze vuurzwam in Midden- en West-Nederland zo weinig voorkomt, terwijl de hazelaar wel aanwezig is. *P. punctatus* is alleen op staande stammen te vinden. Valt zo'n stam op de grond dan verdwijnt de zwam spoedig. Daarin verschilt hij van de andere genoemde vuurzwammen die wel dikwijls aan de onderkant van op de grond liggende stammen groeien. De Roodplaathoutzwam en de Vlakke vuurzwam zijn vaak in hetzelfde bostype aan te treffen: loofbos op vruchtbare, vaak ook kalkhoudende bodem waar geregeld veel zoete kers en hazelaar groeien.

Met behulp van onderstaand sleuteltje kunnen de bij ons voorkomende en geheel resupinaat groeiende vuurzwammen onderscheiden worden (zie ook Keizer, 1992).

- 1a. In het hout onder het vruchtlichaam en in de rand van het vruchtlichaam zijn setae aanwezig. Dit zijn langwerpige, donker roodbruine, puntige borstelhaartjes, die in grote aantallen in holtes van het vermolmd hout aanwezig zijn. Ze zijn met een sterke loupe in het veld te zien, maar beter nog met behulp van een prepareermicroscoop ('binoc') met 20-40x vergroting 2
- 1b. In het hout en in de rand van het vruchtlichaam zijn geen setae aanwezig 3
- 2a. Poriën klein, ca. 5-6 per mm, vruchtlichaam warm bruin, in bossen op gevallen of nog zittende takken *P. ferruginosus* / Gewone korstvuurzwam
- 2b. Poriën groter, 2-4 per mm, vruchtlichaam grijsig bruin, vaak op bewerkt hout
..... *P. contiguus* / Werkhoutvuurzwam
- 3a. Op loodrechte standplaatsen meestal smalle richels of kleine knobbelige uitgroeisels vormend, d.w.z. met een zekere neiging tot hoedvorming. Randzone niet afwijkend. Setae in het hymenium aanwezig. Sporen cilindrisch, 5-7,5 x 2-2,5 µm
..... *P. ferreus* / Langsporige korstvuurzwam (Foto 3, p. 228)

- 3b. Op loodrechte standplaatsen volkomen glad. Randzone steriel, bevat geen poriën. Setae in het hymenium ontbreken. Sporen rondachtig, ca. $7-8 \times 6-7 \mu\text{m}$
..... *P. punctatus* / Vlakke vuurzwam

***Trametes suaveolens* (Anijskurkzwam) - Foto 4, p. 228**

Op een oude knotwilg stond *Trametes suaveolens*, de Anijskurkzwam, een oud en lelijk exemplaar maar wegens de geur onmiskenbaar. Deze soort is gemakkelijk te herkennen aan de volgende combinatie van kenmerken: vruchtlichaam geheel wit tot crèmegeelwit, fors en dik (tot meer dan 10 cm breed en 3-5 cm dik), meestal duidelijk consolevormig maar soms meer onregelmatig en gedeeltelijk aflopend. De zwam heeft een sterke geur van anijs, ook wel omschreven als "cumarine", de geur van reukgras. De Anijskurkzwam groeit vrijwel steeds aan knotwilgen. Het is een zwakteparasiet, te oordelen aan het feit dat bomen met deze zwam niet snel afsterven. Het is niet zeker of de soort nog een voorkeur heeft voor bepaalde wilgensoorten, wellicht is hij beperkt tot smalbladige wilgen. Knotwilgen behoren meestal tot de soorten schietwilg (*Salix alba*) of kraakwilg (*Salix fragilis*). Ryvar den & Gilbertsen (1993-1994) vermelden dat de soort behalve op voorkeursboom *S. fragilis* ook soms op populier is gevonden. Wellicht veroorzaakt het knotten dat de kans op infectie van de boom door de zwam wordt vergroot. In Limburg is het een zeldzame verschijning. In de rest van het land is hij alleen in het gebied van de grote rivieren, en met name in de Biesbosch, wat algemener. De aanwezigheid van de sterke anijsgeur is nog wel het meest opvallende kenmerk van deze zwam. Het is aantrekkelijk te speculeren over een eventuele functie van zo'n geur, bijvoorbeeld het aantrekken of juist afstoten van bepaalde insecten. De Anijskurkzwam lijkt niet opvallend meer of minder aangetast door insecten dan andere grote *Trametes*-soorten, zoals bijv. *T. gibbosa*, maar dit is nog niet systematisch onderzocht. Het is zelfs niet zonder meer duidelijk of insectenvraat nu als gunstig of ongunstig voor de zwam zou moeten worden bestempeld. Een andere mogelijkheid is dat zich in de zwam stofwisselingsprodukten ophopen, die door ons als een bepaalde geur worden waargenomen. Dan zou aan de geur geen speciale betekenis hoeven worden toegekend.

Merkwaardig genoeg komt er in Noord-Europa nog een grote, witte, op oude wilgen groeiende polypoor voor die ook een sterke anijsgeur heeft, nl. *Haploporus odoratus*. Deze zeldzame soort, die niet in Nederland voorkomt, groeit op oude boswilgen (*Salix caprea*) in nagenoeg natuurlijke bossen in Scandinavië en Siberië.

Literatuur

- Jahn, H. 1990. Pilze an Bäume. 2. Auflage. Patzer Verlag, Berlin Hannover.
Keizer, P.J. 1992. Houtzwammentabel. Jeugdbondsuitgeverij.
Ryvar den, L., Gilbertson, R.L. 1993 - 1994. European Polypores part 1 and 2. Synopsis fungorum 6. Fungiflora - Oslo - Norway.

Daedaleopsis tricolor (Roodplaathoutzwam). Tienne aux Paquis, Nimes, B.
(Foto: P.J. Keizer, okt 2000)

Phellinus punctatus (Vlakke vuurzwam). Tienne aux Paquis, Nimes, B.
(Foto P.J. Keizer, okt 2000)

Phellinus ferreus (Langsporige korstvuurzwam). Tienne aux Paquis, Nimes, B.
(Foto: P.J. Keizer, okt 2000)

Trametes suaveolens (Anijskurkzwam). Landgoed Rijnwijk, Zeist, NL.
(Foto: P.J. Keizer, okt 2000)